

مطالعه عوامل فردی - اجتماعی مؤثر بر گرایش به مشارکت زنان روستایی در صندوق اعتبارات خرد استان مازندران

بیژن زارع*، اکرم السادات میرباقری**

مقدمه: در حال حاضر، راهبردهای مختلف توسعه بر مشارکت مردمی به طور اعم و زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه به طور اخص به عنوان تضمین موفقیت هر نوع برنامه توسعه‌ای تأکید می‌نمایند. طرح صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی از جمله طرح‌هایی است که در وزارت جهاد کشاورزی که با هدف افزایش زمینه فعالیت اقتصادی، ارتقاء سطح رفاه و توانمندسازی زنان محروم روستایی طراحی و به اجرا در آمده است.

با وجود تلاش بسیار دست‌اندرکاران طراحی و اجرای طرح آن چنان که باید این طرح از سوی زنان روستایی مورد استقبال قرار نگرفته است. در این رابطه، پرسش اصلی پژوهش این است که، چرا گرایش به مشارکت در این طرح از سوی اکثریت زنان روستایی در حد انتظار نبوده است؟ روش: برای یافتن پاسخی علمی و دقیق برای این پرسش جمعیت آماری تحقیق را خانوارهای ساکن روستاهایی تشکیل داده‌اند که دارای صندوق اعتبار خرد بوده‌اند. برای مطالعه در باب موضوع پژوهش از روش پیمایش و برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک پرسش‌نامه استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که متغیرهای ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی، عوامل فرافردی، میزان هزینه - فایده ناشی از مشارکت در صندوق و ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی زنان روستایی با متغیر وابسته رابطه معنادار داشته‌اند.

نتایج: درحالی‌که، متغیرهای مستقل ویژگی‌های فردی و پایگاه اجتماعی با متغیر وابسته تحقیق رابطه معنادار نداشته و در نتیجه فرضیات مربوطه رد شده‌اند. در مجموع، با توجه به مقدار ضریب تعیین متغیرهای مستقل دارای رابطه معنادار با متغیر وابسته می‌توان گفت که تنها ۰/۵۲ از واریانس متغیر وابسته توسط این متغیرها تبیین می‌شود.

کلیدواژه‌ها: پایگاه اجتماعی - اقتصادی زنان، سرمایه اجتماعی و صندوق اعتبارات خرد روستایی، گرایش به مشارکت در صندوق، ویژگی‌های شخصیتی

زنان روستایی، هزینه - فایده ناشی از مشارکت در صندوق

تاریخ دریافت: ۹۰/۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۹۱/۶/۲۷

* دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه تربیت معلم <Dr_Bizhanzare@yahoo.com> (نویسنده مسئول)

** کارشناس ارشد پژوهش در علوم اجتماعی، دانشگاه تربیت معلم

مقدمه

بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گرایش زنان روستایی به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد موضوع این تحقیق است. در جهان کنونی، نیل به اهداف توسعه و از جمله توسعه روستایی منوط به توجه به وضعیت زنان است. و یکی از شاخص‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی مشارکت زنان و نحوه ایفای نقش آنان در حیات اقتصادی - اجتماعی است حدود نیمی از روستاییان و خانوارهای کشاورز را زنان تشکیل می‌دهند که تأمین‌کننده بیش از نیمی از منابع غذایی در سطح جهان هستند. آنان در جوامع روستایی نقش کلیدی در تولید و باز تولید اقتصادی دارند و در برخی از مناطق ثابت‌ترین عضو خانوار روستایی هستند که با مهاجرت مردان برای یافتن فرصت‌های شغلی در مناطق دیگر، با در دست گرفتن سرپرستی خانوار نقش مضاعفی را متقبل می‌شوند.

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ تعداد زنان روستایی ۱۱۴۲۱۳۲۱ نفر بوده و جمعیت زنان بین ۱۵ تا ۶۵ سال (سنین فعالیت) روستایی ۲۵۰ هزار نفر بیش از جمعیت مردان در همین سنین بوده است (زارع، ۱۳۹۰). اگرچه زنان روستایی به لحاظ قانونی می‌توانند به تناسب حجم و سطح فعالیت از منابع رسمی تقاضای اعتبار کنند، اما به دلیل فقدان وثیقه ملکی و یا عدم توانایی ارائه سایر تضمین‌های لازم قادر به دریافت وام از بانک‌ها نیستند. دفتر امور زنان روستایی وزارت جهاد کشاورزی با بهره‌گیری از تجربه دیگر کشورها از سال ۱۳۷۹ طرح صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی را آغاز نمود که هدف آن طراحی الگویی بومی از صندوق اعتبار منطبق با شرایط کشور بوده است.

اهداف پژوهش: با توجه به موضوع تحقیق، افزایش شناخت و آگاهی در زمینه چگونگی و چرایی عدم استقبال زنان روستایی برای مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی از یک سو، و از سوی دیگر، کمک به دست اندرکاران اجرای طرح اعتبارات خرد روستایی به منظور سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اجرایی مناسب برای فراهم آوردن زمینه

مشارکت زنان روستایی به ویژه زنان فقیرتر در صندوق اعتبارات خرد و برخوردارگی از مزایای مشارکت به منظور ارتقاء موقعیت اجتماعی - اقتصادی و توانمندسازی آنان است. صندوق توسعه^۱ محلی^۱ عنوانی ایرانی است که برای پروژه مشترک با بانک جهانی انتخاب شده است. این پروژه برگرفته از مدل صندوق‌های اجتماعی است که از دهه ۱۹۸۰ برای مواجهه با اثرات اجتماعی سیاست‌های تعدیل ساختاری در کشورهای متعدد آمریکایی، آفریقایی، آسیایی و بعضاً برخی از کشورهای اروپای شرقی تجربه شده است که در این میان بانک جهانی و برخی از حامیان مالی بین‌المللی این تجربیات را مورد حمایت فنی و مالی قرار داده‌اند (جباری ۱۳۸۴).

هدف تمامی صندوق‌های اجتماعی کاهش فقر در کوتاه مدت و بلند مدت است (باتیکنی، ۲۰۰۲) اما ماهیت پیوند بین فعالیت‌های صندوق‌ها و کاهش فقر ممکن است از صندوقی به صندوق دیگر فرق کند و این تفاوت به خاطر آن است که صندوق‌ها با ترکیبی از اهداف زیر، اولویت‌های متفاوتی می‌دهند:

- ایجاد فرصت‌های شغلی کوتاه مدت.
- ایجاد و بهبود زیر ساخت‌های اجتماعی و اقتصادی.
- درآمدزایی غیر ساختی.
- تقویت بخش خصوصی.
- تقویت جامعه مدنی.
- تمرکززدایی و تقویت اداره امور محلی (همان).

بدین ترتیب می‌توان گفت، صندوق‌های اجتماعی مدعی هستند که ابزار مؤثری برای حمایت از اقدام محلی به منظور کاهش فقر می‌باشند. صندوق‌های اجتماعی اهداف کاهش فقر خود را از طریق رشته‌ای از ابزارهای ذیل به انجام می‌رسانند:

1- local development fund

- تقویت ظرفیت‌های غیر درآمدی فقرا از طریق افزایش دسترسی آنان به خدمات اساسی انسانی (یعنی از طریق تدارک خدمات اجتماعی بنیانی).
  - تقویت درآمد فقرا از طریق دسترسی آنان به دارایی‌های مولد یعنی از طریق طرح‌های اعتبارات خرد و تدارک مستقیم دارایی‌ها.
  - تقویت درآمد فقرا از طریق بهبود نرخ‌های دارایی‌های مولد موجود برای فقرا.
  - تقویت درآمد فقرا از طریق افزایش دسترسی آنان به فرصت‌های شغلی دستمزدی یعنی از طریق طرح‌های اشتغال‌زایی.
  - تقویت درآمد فقرا از طریق افزایش میزان اشتغال به کار دستمزدی آنان.
  - تقویت درآمد فقرا از طریق انتقال‌های مستقیم (Sanjay, 1998).
- مسئله‌ای که در این تحقیق مورد تبیین قرار می‌گیرد این است که چرا گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی آن گونه که پیش‌بینی می‌شد در میان همه زنان در یک سطح نبوده و بسیاری از زنان روستایی علی‌رغم نیاز مالی حاضر نیستند در این صندوق‌ها عضو شوند. در این رابطه می‌توان این سؤالات را مطرح نمود:
- آیا عناصر خرده‌دهقانی فرهنگی مثل نوگرایی، تقدیرگرایی، تصور خیر محدود و بی‌اعتمادی به دولت در میزان گرایش به مشارکت زنان روستایی در صندوق اعتبارات خرد روستایی مؤثر است؟
  - آیا عواملی چون انسجام و اعتماد اجتماعی و ساختار دموکراتیک قدرت در خانواده می‌تواند موجب افزایش گرایش زنان روستایی به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی گردد؟
  - تأثیر ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی از جمله میزان آگاهی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی آنان بر میزان گرایش آنان به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد تا چه حدی است؟

- آیا عواملی نظیر هزینه - فایده فردی، اقتصادی و اجتماعی بر میزان گرایش به مشارکت زنان روستایی در صندوق اعتبارات خرد روستایی مؤثر است؟

پیشینه تحقیق

بررسی آثار و تحقیقات مربوط به جامعه روستایی ایران ما را به نظرات نسبتاً متفاوتی در خصوص مشارکت و فعالیت‌های جمعی روستاییان هدایت می‌کند که از عدم مشارکت واقعی و حاکمیت فرهنگ تک‌روی تا حضور قوی و همه جانبه در عرصه‌های مختلف زندگی روستایی در نوسان است و صاحب‌نظران با استناد به دلایل مختلف به اثبات دیدگاه خود پرداخته‌اند.

در زمینه مشارکت، فرهادی تحقیقات میدانی گسترده‌ای انجام داده است و از وجود روحیه مشارکت و تعاون در اشکال مختلف همپاری و یاری‌گری در میان روستاییان دفاع می‌کند. (فرهادی، ۱۳۸۰).

پیران نیز معتقد است ما هرگز مشارکت به معنای واقعی آن را تجربه نکرده‌ایم. هنوز فرد در جامعه ما صاحب حقوق به دنیا نیامده است. «ما» ی ما قبیله‌ای است و فرد در دل چنین مایی پرورش یافته است. جامعه‌ای که از مشارکت اجتماعی خارج از شبکه‌های خونی و روابط ناشی از آن تهی است و با آن آشنایی ندارد، (پیران، ۱۳۷۶) وی می‌گوید براساس بررسی‌های انجام شده در تعدادی از روستاهای استان همدان، در حیطه‌های غیررسمی نیز مشارکت اجتماعی با نوعی اجبار همراه بوده است. پیران با تأیید وجود فردگرایی در دو جامعه ایرانی و غربی یک تفاوت اساسی بین این دو نوع فردگرایی را مطرح می‌کند و آن این‌که فرد غربی در ده‌ها نهاد مدنی جمعی عمل می‌کند که آن هم براساس عقلانیت و منافع فردی است، اما فرد ایرانی از این امر بی‌نصیب است (همان).

رفیع‌پور در پژوهش «سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی»، گرایش به مشارکت روستاییان را در سه استان خراسان، فارس و اصفهان مورد بررسی قرار داده

است. او گرایش را از دو جنبه گرایش نسبت به سازمان جهاد و گرایش نسبت به کارکنان جهاد مورد تحقیق قرار داده و نتیجه‌گیری نموده که روستاییان این سه استان نسبت به جهاد سازندگی گرایش مثبت دارند. براساس یافته‌های این تحقیق در سه استان مذکور ۵۳٪ از جمعیت نمونه در فعالیت‌های جهاد سازندگی مشارکت داشته‌اند و ۲۷/۶ درصد مشارکت نداشته‌اند و عده‌ای نیز برخلاف میل به مشارکت نتوانسته‌اند مشارکت داشته باشند.

حسین پور در ادامه کار پژوهشی رفیع پور، تحقیق دیگری با همان عنوان در روستاهای آذربایجان غربی انجام داده است. یافته‌ها حاکی است که روستاییان زمانی از جهاد رضایت داشته‌اند که احساس کرده‌اند جهاد برایشان سود و منفعتی داشته است (حسین پور، ۱۳۷۷). غفاری در رساله دکتری خود با عنوان «تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی، اقتصادی سازمان یافته روستاییان به عنوان مکانیزمی برای توسعه روستایی در ایران: مطالعه موردی روستاهای شهر کاشان» به این سؤال می‌پردازد که چرا علی‌رغم وجود مشارکت‌های متنوع و متعدد در سطح خانواده، طایفه و محله در حوزه روستایی، مشارکت سازمان یافته جمعی مؤثر به وجود نیامده است. محقق با مطرح کردن چهار مؤلفه ویژگی‌های شخصیتی، سرمایه اجتماعی، دولت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی از طریق سه رویکرد کارکردی - ساختاری، تضاد و تلفیقی موضوع مشارکت روستایی را مورد بررسی جامعه‌شناختی قرار می‌دهد. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که اغلب متغیرهای مطرح شده در فرضیات با متغیر وابسته یعنی میزان مشارکت اجتماعی - اقتصادی رابطه معناداری داشته‌اند و در سطح میانی رابطه چهار متغیر انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، رضایت از دولت و امکانات توسعه‌ای روستاها با متغیر وابسته تأیید شده است. در سطح کلان نیز محقق با استفاده از روش تاریخی موضوع ساختار سیاسی، اجتماعی را مورد بررسی قرار داده و نشان می‌دهد که بسترسازی لازم برای تمرکز زدایی و توانمندسازی روستاییان جهت نجات آنان از وابستگی به دولت صورت نگرفته است. (غفاری، ۱۳۸۰).

عفتی در پایان نامه خود عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی را در روستاهای بخش مرکزی شهرستان قوچان مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی و میزان اعتماد به مجریان طرح‌ها بیش‌ترین تأثیر را بر میزان مشارکت روستاییان داشته است (عفتی، ۱۳۷۱).

زند رضوی در رساله دکتری خود موضوع موانع مؤثر بر مشارکت مردم در حفظ منابع طبیعی تجدید شونده را انتخاب نموده و آن را در حوزه آبخیز گوشک و سیاه‌کوه از توابع استان کرمان مورد بررسی موردی قرار داده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سه مانع اساسی ساختاری برای ایجاد مشارکت مردم محلی در حفظ منابع طبیعی تجدید شونده وجود دارد:

- ۱- محدودیت ایجاد تشکل‌های مستقل که پیامد این محدودیت ایجاد تشکل‌های دولتی شبه مشارکتی است.

- ۲- محدودیت قانونی و فرهنگی در برابر حضور مستقل و گسترده زنان در عرصه فعالیت‌های اجتماعی در عرصه عمومی.

- ۳- فعالیت‌های متناقض و متداخل دستگاه‌های اداری بخشی و مرکزگرا در سطح خرد.

دخالت دولت برای جلب مشارکت مردم در شرایط عدم تحقق حقوق شهروندی و عدم امکان وجود تشکل‌های مستقل حرفه‌ای، صنفی، سیاسی و... منجر به تقویت ساختارهای نابرابر در جوامع محلی و قدرت صاحبان نفوذ و ضرر اکثریت می‌شود و به دلیل عدم استقلال عمل و مشارکت اعضاء در مراحل مطالعه، اجرا، مدیریت و ارزشیابی به زائده‌های سازمان‌های دولتی تبدیل شده‌اند (زند رضوی، ۱۳۸۲).

قرنی آرانی در پایان‌نامه خود با عنوان «مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به تشکیل تعاونی‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان قنات قم)»، به بررسی نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر در گرایش به مشارکت در تعاونی‌ها پرداخته است. نتایج تحقیق بیان‌گر تأثیر عوامل بومی یا غیر بومی، نقش دولت، میزان مشارکت، میزان آگاهی، وضعیت و نوع شغل و میزان ریسک‌پذیری بر گرایش به تشکیل تعاونی‌های روستایی است و

در نهایت نتیجه می‌گیرد که پیامد اجتماعی و احیاناً خطراتی که ممکن است در نتیجه عضویت در تعاونی‌ها پایگاه فرد را تهدید کند در گرایش او مؤثر بوده و باید مد نظر قرار گیرد. (قرنی آرانی، ۱۳۸۲).

در مورد تأثیر متغیر تحصیلات در مشارکت، علوی تبار می‌گوید هر چه تحصیلات فرد بالاتر باشد، وی احساس اعتماد به نفس بیش‌تری کسب می‌کند، اما از طرفی باعث می‌شود که فرد هزینه‌های مشارکت را بیش‌تر ارزیابی کند. لذا نمی‌توان به طور قاطع در مورد تأثیر آن بر گرایش به مشارکت سخن گفت. هر اندازه روابط سنتی و اخلاقی بین افراد بیش‌تر باشد، آن‌ها گرایش بیش‌تری برای مشارکت در اداره امور از خود نشان می‌دهند (علوی تبار، ۱۳۷۸).

«پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی: مطالعه موردی روستاهای زرین دشت» از وثوقی و فرجی از دیگر پژوهش‌هایی است که در بهار سال ۱۳۸۳ و به روش پیمایشی انجام گرفته است. پس از آزمون فرضیات تحقیق مشخص شد که متغیرهای سواد، فراهم بودن فرصت‌های شغلی، میزان مالکیت زمین، عضویت در گروه، اطلاعات، اعتماد مردم به یکدیگر، اعتماد مردم به دولت و عوامل انگیزشی دارای رابطه معناداری با متغیر وابسته، یعنی میزان تمایل مالکان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی می‌باشند (وثوقی و فرجی، ۱۳۸۵).

از دیگر تحقیقات انجام شده در زمینه نگرش به مشارکت تحقیق «بررسی نگرش‌های اجتماعی روستاییان نسبت به مشارکت اجتماعی: مطالعه موردی روستای دشه از توابع شهرستان پاره» است که توسط دانش مهر و احمد رش به انجام رسیده است. براساس نتایج به دست آمده، مشخص شد که هرچه میزان نوگرایی، تمایل به کارگروهی و اعتقاد به ترقی و پیشرفت در میان روستاییان بیش‌تر باشد، میزان مشارکت اجتماعی نیز در میان آنان بالاتر می‌رود. این در حالی است که اعتقاد به طایفه‌گرایی و تقدیرگرایی در میان روستاییان به عنوان موانع مشارکتی عمل می‌کنند. همچنین رگرسیون چند متغیره نشان داد که اعتقاد به پیشرفت و ترقی و تقدیرگرایی به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین تأثیر را بر میزان مشارکت

اجتماعی دارند (دانش مهر و احمدرش، ۱۳۸۸).

در یک جمع‌بندی از پژوهش‌های انجام شده می‌توان گفت: غالب این پژوهش‌ها در این نکته متفق‌القول‌اند که مهم‌ترین جنبه گرایش به مشارکت در ایران، وجه سنتی آن هم در سطح خانواده، محلی و طایفه‌ای آن است. ضمن این‌که، بیش‌ترین تجلی مشارکت و گرایش به مشارکت در زمینه‌هایی مثل بهره‌برداری جمعی (بنه، صحرا و...)، لایروبی قنوات و گروه‌های هم‌دام تجلی پیدا کرده که به طور عمده نقش عامل اجبار در آن بسیار برجسته است. به دلیل حضور پررنگ دولت در تمامی عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی به ویژه در دوره مدرن، جایی برای شکل‌گیری و فعالیت نهادهای مدنی داوطلبانه فراهم نیامده است. سرانجام، برخی از این تحقیقات به این نتیجه رسیده‌اند تنها زمانی افراد تمایل به مشارکت را در طرح‌های توسعه روستایی از خود بروز داده‌اند که منافع را برای خودشان از قبل این طرح‌ها مشاهده کرده‌اند.

چارچوب نظری تحقیق

مشارکت یکی از ارکان اساسی در توسعه، به ویژه توسعه پایدار محسوب می‌شود، و کم‌تر برنامه‌ریزی محلی، ملی و بین‌المللی وجود دارد که یکی از بخش‌های مهم آن مشارکت و انگیزش اجتماعی مردم نباشد. لذا توسعه پایدار بدون مشارکت محلی و مردمی امکان‌ناپذیر است (ازکیا، ۲۰۴). گائوتری، مشارکت را فرآیندی اجتماعی، عمومی، یکپارچه، چندگانه، چندبعدی و چند فرهنگی می‌داند که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است (گائوتری، ۱۹۸۶).

نگرش‌های گروه‌های مختلف اجتماعی با توجه به منافع حاصل از مشارکت متفاوت است بر همین مبنا نگرش‌های اجتماعی را می‌توان یکی از عوامل دخیل در افزایش یا کاهش مشارکت اجتماعی دانست.

در زبان فارسی واژه گرایش و در مواردی نگرش را در برابر Attitude در زبان انگلیسی قرار داده‌اند. در حال حاضر گرایش بیش‌تر به جنبه ذهنی و روانی فرد اطلاق

می‌شود، هر چند آمادگی برای عمل یا پاسخ دادن به یک محرک همچنان در این تعریف حفظ شده است (کریمی، ۱۳۸۲). محسنی گرایش را آمیزه‌ای از احساسات، ادراکات و تمایلات رفتاری نسبت به یک شیء، شخص، گروه و یا واقعه می‌داند (محسنی، ۱۳۷۵). رفیع‌پور نیز گرایش را در سه بعد «آمادگی جسمی برای پذیرش محرک‌های بیرونی و تبدیل آن به عمل»، «فکری و آگاهی» و «احساسی» مطرح می‌کند (رفیع‌پور، ۱۳۷۲). از کیا گرایش را وجهه نظر به معنای آمادگی برای انجام کاری و یک حالت ذهنی و نشانه‌هایی از عملی که فرد تمایل به انجام آن را در آینده دارد، دانسته است (از کیا، ۱۳۷۴).

فیش باین و آیزن^۱ (۱۹۷۷) برای تبیین رفتار به نقش گرایش می‌پردازند. به نظر آن‌ها رفتار در پی زنجیره‌ای از عوامل به وجود می‌آید. حلقه‌ی ماقبل بروز رفتار قصد و نیت به انجام یک رفتار است. به وجود آمدن قصد و نیت به نوبه‌ی خود تابع دو متغیر دیگر است: ۱- گرایش به سوی آن رفتار ۲- هنجار ذهنی.

در طی فرآیند تبدیل گرایش، فرد انجام یک رفتار را از نظر خودش ارزیابی می‌کند که آیا خوب یا بد است. هنجار ذهنی منعکس‌کننده‌ی نفوذ و فشار اجتماعی است که شخص آن را برای انجام یک کار (رفتار) احساس و ادراک می‌کند. بدین معنی که شخص به آن توجه دارد که تا چه حد رفتارش مورد تأیید یا توبیخ افراد یا گروه‌های خاصی قرار خواهد گرفت. این متغیر خود به دو عامل تجزیه می‌شود، یکی انتظار دیگران، یعنی انتظار آن که یک رفتار خاص از سوی دیگر افراد مهم گروه چگونه ارزیابی می‌شود و دیگری خود پنداره و انگیزه‌ی فرد برای پیروی از انتظارات دیگران (رفیع‌پور، ۱۳۷۲).

بورده و گیلرم^۲ یادآور شده‌اند که تنها هنگامی مشارکت معنی می‌یابد که اصل برابری و آزادی فردی پذیرفته شود. عثمان و آف^۳ بر این موضوع تأکید دارند که یکی از راه‌های مهم استقبال مردم از سازمان‌ها و تشکل‌های مردمی این است که آن‌ها در ساختار سازمانی

1- Fishbein and Ajzen 2- Bourdet and Guillerm 3- Esman and Uphoff

خودشان حق انتخاب داشته باشند. اطلاعات فنی برای مشارکت ضروری است. مهارت و دانش‌های جدیدی که مأموران ادارات عمومی به روستاییان منتقل می‌کنند تا اجرای بعضی طرح‌ها را بهبود ببخشند، یا این‌که به طور کلی روستاییان را در شناخت بهتر محیط زیست و حل مشکلاتشان یاری کنند، میزان کارآیی این نوع اطلاعات تا حدی به آموزش مقدماتی روستاییان بستگی دارد (به نقل از سعیدی، ۱۳۸۲).

پاتور با بررسی میزان مشارکت زنان و مردان در بخش روستایی و شهری به این نتیجه رسیده است که تعداد وابسته‌های اقتصادی همانند فرزندان، میزان تحصیل و میزان وظایف دست و پاگیر خانوادگی روی مشارکت آن‌ها تأثیر می‌گذارد (به نقل از ترکمانی و میرزایی، ۱۳۷۸).

الگوی تبیینی اختیار عاقلانه الگویی است که اعمال انسان را با دلیل و منطق قرین می‌داند و اصل محوری این الگو این است که رفتار آدمیان هدفدار و سنجیده است. انسان‌ها در چند راهی‌ها راهی را انتخاب می‌کنند که با اغراضشان موافق است. برای رفتن به هر راهی محاسبه سود و زیان می‌کنند و پس از بررسی ادله موافق و مخالف به راهی می‌روند که بیش‌ترین سود و کم‌ترین هزینه را دارد. لذا برای تبیین رفتار فرد باید ابتدا اغراض و معتقدات او را معین نمود و سپس نشان داد که آن عمل شیوه خرد پسندی است برای رسیدن به آن اغراض در چارچوب آن معتقدات (لیتل، ۱۳۷۳).

یکی از عرصه‌های قابل توجه در نظریه اختیار عاقلانه تئوری عمل جمعی است. این تئوری قائل به نوعی تناقض میان عقلانیت فردی و عمل جمعی هست. نتیجه و محصول عمل جمعی از نوع کالاهای همگانی است و انسان‌های عاقل و نفع طلب به دنبال منافع عمومی گروه خود نبوده بلکه به دنبال کسب منافع خود هستند آنان ترجیح می‌دهند بدون کم‌ترین هزینه به کالای همگانی دست پیدا کنند. بر این اساس الگوی منفعت‌عاملی مهم و مؤثر جهت شکل‌گیری مشارکت مردمی در طرح‌های توسعه روستایی محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، وجود سرمایه اجتماعی نیز از اهمیت زیادی برخوردار است زیرا سرمایه اجتماعی شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی است که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود. هنجارها باید به طور عینی مصداق یابند و باید به

همکاری در گروه بینجامد (تاجبخش، ۱۳۸۴).

اعتماد اجتماعی نیز از شاخص‌های سرمایه اجتماعی است که با مشارکت و به تبع آن گرایش به مشارکت اجتماعی ارتباط متقابلی دارد. اعتماد نوعی رابطه کیفی است که به تعبیر کلمن قدرت عمل کردن را تسهیل می‌کند و هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند. به تعبیر فوکویاما سطح بالاتر اعتماد در یک جامعه موجب پیدایش اقتصادی کارآتر می‌شود. فوکویاما از اعتماد به مثابه شاخصی برای بیان سرمایه اجتماعی در معنای ارزش‌های جمعی شبکه‌های اجتماعی و اخلاق فرهنگی که بنیاد رشد و ثبات اقتصادی را تشکیل می‌دهد، استفاده می‌نماید. به نظر او سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها و یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهیم هستند (فوکویاما، ۱۳۷۹).

اگرچه اینگلهارت تأثیر میزان اعتماد بر توسعه اقتصادی را می‌پذیرد، اما معتقد است که عکس این رابطه یعنی تأثیر توسعه اقتصادی بر سطح اعتماد در جامعه بسیار نافذتر و نیرومندتر است. چرا که درجه بالاتر توسعه، امنیت اقتصادی بالاتری را به افراد جامعه ارزانی کرده و از این طریق هزینه پذیرش ریسک ناشی از اعتماد به افراد ناآشنا را کاهش می‌دهد (اینگلهارت، ۱۳۸۲). در این زمینه پاتنام هم معتقد است: سرمایه اجتماعی در قالب و شکل هنجارهای معامله متقابل تعمیم یافته در یک اجتماع باعث افزایش کارآیی بیش‌تر نسبت به جامعه‌ای می‌شود که از بی‌اعتمادی رنج می‌برد. دقیقاً به همان دلیل که پول کارآیی بیش‌تری نسبت به مبادله پایاپای دارد و اگر دو طرف معامله به کالاهای یکدیگر نیاز نداشته باشند، از طریق پول به عنوان واسطه استفاده می‌نمایند و حجم مبادلات به مراتب بیش‌تر می‌شود، اعتماد اجتماعی نیز همانند پول در زندگی عمل کرده و تعامل فراوان در بین مردم گوناگون باعث ایجاد هنجار معامله متقابل تعمیم یافته گردیده و مشارکت مدنی و سرمایه اجتماعی باعث ایجاد تعهد متقابل و مسئولیت‌پذیری در انجام اعمال و رفتارها می‌گردد (Putnam, 2000). در جوامع کوچک و به هم پیوسته این پیش‌بینی براساس چیزی انجام می‌شود که ویلیامز آن را اعتماد صمیمی می‌نامد یعنی اعتمادی

که به آشنایی نزدیک با این فرد بستگی دارد. اما در جوامع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر اعتمادی غیر شخصی‌تر یا شکل غیرمستقیمی از اعتماد (اعتماد تعمیم یافته و یا اعتماد نهادی) ضرورت دارد (Williams, 1970).

یوجیرو هایامی می‌گوید: اعتماد متقابل که از طریق تعاملات شخصی در جامعه به وجود می‌آید، سرمایه اجتماعی مفیدی برای خود اعضای جامعه به شمار می‌آید. چنین اعتمادی نوعی کالای عمومی محلی است که نفع آن محدود به یک گروه خاص است (هایامی، ۱۳۸۰). آنتونی گیدنز دو نوع اعتماد متمایز را مطرح می‌کند: اعتماد به افراد خاص و اعتماد به افراد یا نظام‌های انتزاعی. اعتماد انتزاعی دربرگیرنده آگاهی از مخاطره و فرد مورد اعتماد است، درحالی‌که کنش‌گر می‌تواند به راحتی در مورد میزان ارزش اعتماد به افراد خاص قضاوت کند و درباره میزان ارزش اعتماد نسبت به دیگران تعمیم یافته نیز دارای ایده‌ها و باورهایی باشد. از دیدگاه گیدنز، اعتماد در نظام‌های ماقبل مدرنیته از نوع اعتماد مبتنی بر هم‌حضور است، (به نقل از آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳). برای تحقق اعتماد لازم است که از یک سو اصل کمک متقابل نهادینه شود و از سوی دیگر فضیلت مورد اعتماد قرار گرفتن به بخشی از هویت افراد تبدیل گردد (کاظمی‌پور، ۱۳۸۳).

همچنین، ساختار قدرت در خانواده به عنوان یکی دیگر از عوامل مؤثر بر میزان مشارکت مطرح است که بنا بر نوع ساختار، اعضا به مشارکت در سطح خانواده و جامعه گرایش پیدا می‌کنند و یا از آن دوری می‌کنند. «الگوی روابط قدرت در خانواده را به دو نوع عمده یعنی رابطه از نوع «متقارن یا برابانه» و رابطه از نوع «نامتقارن یا نابرابر» تقسیم کرده‌اند (گیدنز، ۱۳۷۶).

سلزینیک ساخت قدرت یعنی الگوهای روابط قدرت حاکم بر خانواده را به دو نوع دموکراتیک و اقتدارگرایانه تقسیم می‌کند، که در نوع اقتدارگرایانه فرد به عنوان رهبر تمام خط‌مشی و اهداف را با کم‌ترین توضیح تعیین می‌کند و در نوع دموکراتیک اعضا در اخذ تصمیمات مشارکت و حضور فعال دارند. الگوی اول به خانواده‌های سنتی و الگوی دوم به خانواده‌های مدرن نزدیک‌تر است (سعیدیان، ۱۳۸۲). «منظور از پدرسالاری‌گرایی اقتدار

پدر، شوهر، مرد ارشد خانه، بزرگ‌تر خانواده در خانوار و شبکه خویشاوندی است. پدرسالاری مهم‌ترین نوع استبداد است که مشروعیت آن بر مبنای سنت‌ها قرار دارد.» (کوزر و روزنبرگ، ۱۳۷۸)

راجرز از تئوری پردازان مکتب نوسازی عامل فرهنگ را در تغییر و تحول اجتماعی بسیار مؤثر می‌داند و فقدان عناصر مثبت فرهنگی را از موانع و سدهای نوسازی تلقی می‌نماید. به اعتقاد راجرز روستاییان و به ویژه دهقانان در برابر ایده‌های تازه فاقد نوآوری هستند و اغلب اعمالی را که اجدادشان رعایت می‌کرده‌اند دنبال می‌کنند. هنجارها در اکثر جوامع دهقانی نسبت به دگرگونی منفی است و به وسیله کنترل اجتماعی درونی ده شدیداً تقویت می‌شوند (ازکیا، ۱۳۷۴). و این برخلاف ویژگی‌های «انسان نو» است که آلکس اینکلس یکی از این ویژگی‌ها را آمادگی درونی برای قبول و اتخاذ تجربیات تازه و استعداد برای نوآوری و تغییر چه در زمینه عمل و چه در زمینه اندیشه می‌داند (قاضیان، ۱۳۷۱). عنصر دیگری که راجرز به عنوان مانع دگرگونی مطرح نموده عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی در بین دهقانان است. وجود بدگمانی و حيله گری در روابط شخصی مانع اساسی توسعه روستایی است. فاستر^۱ در تبیین بی‌اعتمادی دهقانان نسبت به یکدیگر «تصور خیر محدود» را مطرح نموده است. او معتقد است که دهقان همواره تصور می‌کند که چیزهای مطلوب در زندگی به میزان محدود و کمی وجود دارد و پیشی گرفتن یک فرد در کسب چیز مطلوب به قیمت ضرر و زیان دیگران تمام می‌شود. به نظر راجرز تقدیرگرایی مانع دیگری در عدم پذیرش نوسازی و تغییر است. دهقانان سرنوشت را قدرت مطلقه در تعیین موفقیت و بدبختی خود می‌دانند و برای خود هیچ گونه نقشی قایل نیستند. کاسیرر تقدیرگرایی را ناشی از اشاعه احساس ناامنی یعنی احساسی که بر هیچ کس و هیچ چیز حتی به خود نمی‌توان تکیه کرد می‌داند (ازکیا، ۱۳۷۴).

از دیگر ویژگی‌هایی که به نظر راجرز در دهقانان وجود دارد گرایش آن‌ها به دولت

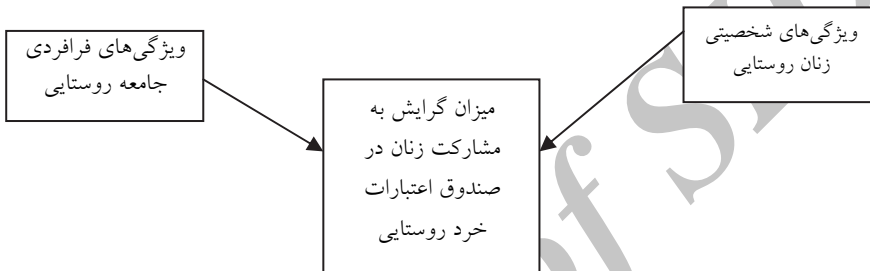
1- Foster

است. از یک سو دهقان نسبت به دولت بدگمان و بدبین است و از سوی دیگر بهبود و اصلاح امور را وظیفه دولت می‌داند و به دولت به عنوان حلال مشکلاتی که خود قادر به حل آن نیست می‌نگرد (ازکیا، ۱۳۷۴).

در مورد عامل نوگرایی و شاخص‌های آن دانیل لرنر در مطالعه‌ای که در سال ۱۹۵۲-۱۹۵۱ در مورد چند کشور خاورمیانه و از جمله ایران انجام داد بین شهرنشینی، سواد، میزان مشارکت و دسترسی به رسانه‌ها، ارتباط نزدیکی یافت. به نظر وی نوسازی و رشد فرهنگی جامعه با این چهار متغیر مرتبط است. به عقیده لرنر مشارکت در سطح جامعه کوچک، نوعی حرکت روانی ایجاد می‌کند که می‌توان آن را در شخصیت پویا و فعال، قدرت انطباق، ابتکار و نوآوری در سطح فردی و افزایش میزان مشارکت سیاسی - اقتصادی در سطح جامعه بزرگ مشاهده کرد (حامدی، ۱۳۸۰).

از سوی دیگر، گرایش به مشارکت تحت تأثیر عوامل روانی و شخصیتی افراد قرار دارد عواملی که می‌توان در نظریه‌های روان‌شناسان اجتماعی آن‌ها را جستجو کرد. خود اثر بخشی به انتظارات در نظر گرفته شده و ارزیابی فرد از خود در موفقیت در یک کار یا رسیدن به هدف یا نتیجه ارزشمند از طریق فعالیت‌های فردی اطلاق می‌شود. بنابراین خود اثربخشی فرآیند ذهنی و ادراکی است که شامل شناسایی هدف، برآورد تلاش، توانایی‌های لازم برای رسیدن به آن هدف و پیش بینی نتیجه مربوط به آن را شامل می‌شود. از نظر باندورا در میان ابعاد مختلف شناخت از خود، هیچ عاملی مهم‌تر از اثر بخشی متصور فرد از خود در زندگی روزمره او نیست. قضاوت‌های فرد درباره اثر بخشی خود بدون توجه به درست یا غلط بودن آن از چهار منبع اطلاعاتی حاصل می‌شود. حصول عملکردی، تجارب جانشینی، تشویق و ترغیب کلامی و وضعیت فیزیولوژیکی - جسمانی، حصول عملکردی مؤثرترین منبع اطلاعاتی در مورد اطلاعات مربوط به خود اثر بخشی است. حصول موفقیت ارزیابی خود اثر بخشی را بالا می‌برد و شکست‌های پی در پی آن را پایین می‌آورد (به نقل از یزدان‌پناه ۱۳۸۲).

در مدل برگرفته از چهارچوب نظری، در سطح خرد با کنشگر اجتماعی روبه‌رو هستیم که متأثر از عوامل مختلف به مشارکت گرایش پیدا می‌کند و در سطح فرا فردی عناصر سازمانی و تعاملی قرار دارند که در قالب آن کنش‌های متقابل اجتماعی شکل می‌گیرد و زمینه گرایش به مشارکت را فراهم می‌آورد. با عنایت به متغیرهای سطوح فردی فرافردی مدل نظری زیر برای بررسی گرایش به مشارکت ارائه می‌گردد:

مدل مفهومی

فرضیه‌های تحقیق

۱. بین ویژگی‌های شخصی و میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد رابطه وجود دارد.
۲. بین ویژگی‌های فرافردی و میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد رابطه وجود دارد.
۳. بین منافع و هزینه‌های مشارکت و میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد رابطه وجود دارد.
۴. بین ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی و میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیق پس از وقوع تلقی می‌شود. علاوه بر این به جهت وسعت جامعه آماری و ضرورت کاربردی آن که خواه ناخواه می‌باید نتایج تحقیق به کل جامعه آماری تعمیم پیدا کند این تحقیق از نوع پنهانگر می‌باشد. یعنی از روش پیمایشی برای کشف و شناسایی ویژگی‌ها و چگونگی رابطه بین متغیرها استفاده گردیده و در نهایت نتیجه به کل جامعه تعمیم داده شد. در این تحقیق روش جمع‌آوری داده‌ها جهت آزمون فرضیات روش پیمایش می‌باشد.

تکنیک جمع‌آوری داده‌ها

شیوه جمع‌آوری اطلاعات مصاحبه ساختمند است. با زنان یا دختران بی‌سواد و کم‌سواد مصاحبه حضوری صورت گرفت. واحد تحلیل فرد و واحد مشاهده خانواده می‌باشد. از هر خانواده با یک نفر (دختر و یا زن) مصاحبه شد.

جمعیت تحقیق

استان مازندران در شمال ایران واقع شده. این استان دارای ۱۵ شهرستان، ۲۶ شهر، ۴۳ بخش، ۱۱۰ دهستان و ۳۷۲۰ آبادی بوده که ۳۲۱۱ آبادی دارای سکنه و ۵۰۹ آبادی خالی از سکنه می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مازندران، ۱۳۸۵). جمعیت این استان در سال ۱۳۸۳ حدود ۲۹۰۲۱۳۴ نفر است. از این جمعیت ۱۴۳۷۴۳۰ نفر مرد و ۱۴۶۴۷۰۴ نفر زن بوده‌اند. از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ در ۱۱ روستا از چهار شهرستان این استان تعداد ۱۱ صندوق اعتبارات خرد تأسیس گردیده است که در حال حاضر نیز به فعالیت مشغول هستند. جدول زیر روستاهای محل تشکیل صندوق‌ها و تعداد خانوارها و اعضای هر صندوق را نشان می‌دهد. از هر خانوار فقط یک نفر می‌تواند در صندوق عضو شود.

جدول ۱. روستاهای محل تشکیل صندوق اعتبارات خرد روستایی در استان مازندران

نام شهرستان	منطقه	نام روستا	تعداد خانوار روستا	تعداد اعضای صندوق
بابل	لاله آباد	مسیر محله	۶۵	۳۶
		آرد کلاخ	۷۱	۲۵
	بند تی شرق	فیروز جاه	۹۶	۶۰
		کوه پایه سرا	۱۰۰	۶۰
آمل	دشت سر	زوارک	۸۱	۳۰
	هزار تی جنوبی	نوکلا	۹۰	۲۵
		عالی کلا	۱۸۰	۲۷
		پلی کیاده	۸۰	۲۰
	پایین خیابان ویتکو	گلان	۷۶	۳۴
	سوادکوه	لفور	کالیکلا	۲۸۰
ساری	هولاد	پایین دزا	۶۵۰	۲۵
	جمع		۱۷۶۹	۳۹۲

حجم نمونه و روش نمونه گیری

جمعیت تحقیق تعداد خانوارهای ساکن در این روستاها است. از آنجاکه یکی از شرایط عضویت در صندوق داشتن سن بین ۱۵ تا ۶۰ سال است. در این مطالعه گرایش به مشارکت در زنان و دختران واقع در همین سنین مورد بررسی قرار می‌گیرد برای تعیین جمعیت مورد بررسی و حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید. مقدار d برابر با $۰/۰۶۵$ و براساس تحقیقات انجام شده در ارتباط با موضوع در نظر گرفته شده است (ازکیا، ۱۳۷۷؛ محسنی تبریزی، ۱۳۷۷؛ غفاری، ۱۳۸۰) در این تحقیقات مقدار d در حدود $۰/۰۷$ در نظر گرفته شده بوده است اما برای افزایش میزان اطمینان، در این تحقیق مقدار d از $۰/۰۷$ به $۰/۰۶۵$ کاهش داده شد. p و q هر یک $۰/۵$ تعیین گردید چرا که با توجه به تعداد متغیرهای تحقیق، وجود و عدم وجود صفت می‌باید p و q برای مجموع آن‌ها تعیین

می‌شد، لذا میزان ۰/۵ مناسب تشخیص داده شد. یا جایگذاری ارقام در فرمول، حجم نمونه ۲۰۳ نفر به دست آمد. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شده است. سهم اعضای عضو و غیر عضو در نمونه تقریباً به نسبت ۶۰ به ۴۰ انتخاب شدند.

آزمون‌های آماری مورد استفاده

برای سنجش روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته از آماره همبستگی و محاسبه ضرایب آن‌ها، آزمون‌های معناداری در سطوح و مقیاس‌های مختلف استفاده شده و در نهایت رگرسیون چند متغیری جهت تعیین سهم متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته مورد استفاده قرار گرفت.

روایی سنجه‌ها

برای تعیین روایی سنجه‌های تحقیق از شیوه اعتبار صوری استفاده شده است. یعنی سنجه‌ها به صاحب‌نظران داده شد تا در مورد این‌که آن سنجه‌ها موضوع مورد تحقیق را می‌سنجد یا نه، نظرشان را بدهند. سپس براساس پاسخ‌های داده شده سنجه مناسب انتخاب گردیده است. در پیش آزمون و آزمون نهایی، سنجه‌های این تحقیق با نظریات هماهنگ بودند.

پایایی سنجه‌ها

برای تعیین ضریب پایایی سنجه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان آلفای کرونباخ متغیرها به ترتیب عبارت از: ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی ۰/۷۰، ویژگی‌های فرافردی ۰/۸۰، ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی ۰/۶۵، هزینه‌ها و منافع ناشی از مشارکت در صندوق اعتبارات خرد ۰/۷۰ و میزان گرایش به مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد ۰/۸۵ می‌باشند.

توصیف داده‌ها

در این بخش به توصیف سیمای جمعیت آماری براساس جداول توزیع فراوانی مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناختی زنان مورد مطالعه در تحقیق پرداخته می‌شود.

همان گونه که داده‌های توصیفی نشان می‌دهد از کل نمونه مورد مطالعه ۷۴/۴ درصد متأهل، ۲۳/۲ درصد مجرد و ۲/۵ درصد آن‌ها مطلقه یا بیوه هستند. از جهت وضعیت تکفل خانوار، ۷۳ درصد تحت تکفل شوهر، ۲۱ درصد تحت تکفل پدر، ۲۱ درصد نیز خود رأساً کفالت زندگی خود را برعهده دارند. ضمن این‌که، یک درصد پاسخ‌گویان در خانواده تحت سرپرستی افرادی غیر از موارد یاد شده زندگی می‌کنند. براساس داده‌های موجود، وضعیت تحصیلات افراد پاسخ‌گو بدین شرح است؛ ۱۱/۸ درصد بی‌سواد، ۲۷/۱ درصد سواد ابتدایی، ۳۳/۵ درصد تحصیلات راهنمایی، ۲۵/۱ درصد تحصیلات دبیرستانی و ۲/۵ درصد دارای تحصیلات عالی. به لحاظ وضعیت عضویت در صندوق خرد روستایی، ۵۸/۱ درصد زنان پاسخ‌گو عضو صندوق و ۴۱/۴ درصد نیز عضو صندوق نیستند. در زمینه نوع شغل قابل ذکر است که بیش‌ترین درصد شغل زنان پاسخ‌گو به ترتیب خانه‌دار با ۶۱/۱ درصد و پس از آن بیکار با ۲۳/۶ درصد قرار دارد. توزیع پاسخ‌گویان از نظر میزان مالکیت زمین بدین ترتیب است که ۲۶ درصد آن‌ها فاقد زمین، ۵۲/۲ درصد تا یک هکتار زمین، ۱۸/۲ درصد یک تا سه هکتار زمین و ۳/۸ درصد نیز ۳ تا ۵ هکتار زمین در اختیار دارند. در مورد وضعیت شغل پدر یا شوهر زنان پاسخ‌گو، ارقام موجود در جدول ۲ بدین ترتیب است که ۴۰/۴ درصد کشاورز، ۱۷/۷ درصد کارمند، ۷/۴ درصد کارگر، ۳۳/۲ درصد آزاد و ۱۱/۳ شغل پدر یا شوهرانشان را مشخص نکرده‌اند. در مورد میزان دام در اختیار وضعیت پاسخ‌گویان بدین شرح است: ۲۵/۹ درصد بدون دام، ۳۶/۱ درصد تعداد کمی دام، ۳۲/۱ درصد تعداد متوسط و ۵/۲ درصد نیز دام زیادی در اختیار دارند. به لحاظ میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی حاکی از آن است که ۷/۴ درصد گرایش کم، ۶۰/۱ درصد گرایش متوسط ۳۲/۵ درصد برای مشارکت در صندوق از گرایش زیادی برخوردارند.

یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند که، گرایش به مشارکت اعضا نسبت به غیر اعضا بیش‌تر است. گرایش به مشارکت پاسخ‌گویان غیر عضو در سطح متوسط متمرکز شده است در حالی که پاسخ‌گویان عضو در سطوح بالا و متوسط گرایش به مشارکت دارند و حتی گرایش به مشارکت بالا در آنان بیش از افراد غیر عضو است.

همچنین، براساس نتایج توصیفی، میانگین گرایش به مشارکت در پاسخ‌گویان عضو صندوق تقریباً ۲/۸ و در پاسخ‌گویان غیر عضو ۲/۲ است. یعنی بین گرایش به مشارکت در اعضا و غیر اعضا تفاوت وجود دارد. تفاوت قابل توجهی که در میزان گرایش به مشارکت این دو گروه وجود دارد تحلیل واریانس جهت یافتن سطح معناداری این تفاوت را نیاز دارد. تحلیل واریانس به دست آمده در جدول بعدی حاکی از معنادار بودن تفاوت میانگین‌ها در سطح بیش از ۹۹٪ است.

جدول ۲. آنالیز واریانس گرایش به مشارکت در دو گروه عضو و غیر عضو

معناداری	F	انحراف میانگین	df	مجذور انحرافات	
۰/۰۰۰	۶۵/۰۰۶	۱۵/۱۵۵	۱	۱۵/۱۵۵	بین گروهی
-	-	۰/۲۳۳	۲۰۰	۴۶/۶۲۷	درون گروهی
-	-	-	۲۰۱	۶۱/۷۸۳	جمع

مقدار شاخص Etd^2 نیز به دست آمد تا مشخص شود که چه مقدار از واریانس متغیر وابسته با عضویت تبیین می‌شود.

$$Eta^2 = \frac{Ssb}{Sst} = \frac{15/155}{61/783} = 0/245$$

براساس Etd^2 ۲۴٪ واریانس به وسیله عضویت تبیین می‌شود. در آزمون معناداری چون F محاسبه شده به مقدار ۴۹/۰۶ از F جدول در سطوح ۰/۹۹ و ۰/۹۵ اطمینان بیش‌تر است، نتیجه گرفته می‌شود که اختلاف بین میانگین‌ها معنادار است.

میزان نوگرایی شخص

عوامل نوساز شامل تحصیلات، مطالعه، استفاده از رسانه‌ها و تعداد دفعات مسافرت نیز بنابر فرضیه فرعی تحقیق با میزان گرایش به مشارکت رابطه دارد. برای آزمون این فرضیه عوامل نوساز با گرایش به مشارکت در ارتباط قرار گرفت و همبستگی آن‌ها به دست آمد که در جدول شماره ۵ قابل رؤیت است.

جدول ۳. همبستگی بین میزان گرایش به مشارکت و عوامل نوساز

متغیر	نوع آزمون	تحصیلات	استفاده از رسانه	مطالعه	دفعات مسافرت	گرایش به مشارکت
تحصیلات	همبستگی پیرسون	۱				
	معناداری دو دامنه	۰				
	تعداد	۲۰۳				
استفاده از رسانه‌ها	همبستگی پیرسون	۰/۱۹۵ (**)	۱			
	معناداری دو دامنه	۰/۰۰۵	۰			
	تعداد	۲۰۳	۲۰۳			
مطالعه روزانه به ساعت	همبستگی پیرسون	۰/۴۸۴ (**)	۰/۱۳۹ (*)	۱		
	معناداری دو دامنه	۰/۰۰۰	۰/۰۴۸	۰		
	تعداد	۲۰۳	۲۰۳	۲۰۳		
تعداد دفعات مسافرت	همبستگی پیرسون	۰/۳۴۵ (**)	۰/۱۶۵ (**)	۰/۴۰۵ (**)	۱	
	معناداری دو دامنه	۰/۰۰۰	۰/۰۲۰	۰/۰۰۰	۰	
	تعداد	۱۹۹	۱۹۹	۱۹۹	۱۹۹	
گرایش به مشارکت	همبستگی پیرسون	۰/۰۷۱	۰/۰۸۱	۰/۲۲۰ (**)	۰/۱۷۲ (**)	۱
	معناداری دو دامنه	۰/۳۱۵	۰/۲۵۳	۰/۰۰۲	۰/۰۱۵	۰
	تعداد	۲۰۳	۲۰۳	۲۰۳	۱۹۹	۲۰۳

(**) همبستگی در سطح ۹۹٪ معنادار است. (*) همبستگی در سطح ۹۵٪ معنادار است.

براساس نتایج جدول فوق بین بعضی عوامل نوساز به طور متقابل و نیز بین برخی از عوامل و گرایش به مشارکت رابطه معنادار وجود دارد. از جمله بین میزان مطالعه و گرایش به مشارکت رابطه معنادار در سطح ۹۹٪ اطمینان وجود دارد و بین میزان مطالعه و دفعات

مسافرت نیز رابطه معناداری در سطح ۰/۹۹ وجود دارد. بین تعداد دفعات مسافرت و متغیر وابسته تحقیق رابطه معنادار در سطح ۰/۹۵ وجود دارد. یعنی هر چه دفعات مسافرت بیش تر شود، میزان گرایش به مشارکت نیز افزایش می یابد. بین عامل تحصیلات با عوامل مطالعه و استفاده از رسانه ها رابطه معنادار در سطح ۰/۹۹ وجود دارد. بدین معنی که هر چه تحصیلات بالاتر باشد میزان مطالعه و میزان استفاده از رسانه ها نیز افزایش می یابد. اما بین عامل تحصیلات و گرایش به مشارکت رابطه معناداری وجود ندارد.

خود اثربخشی از دیگر ویژگی های شخصیتی است که بنابر فرضیه تحقیق با گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی رابطه دارد. به عبارت دیگر با افزایش میزان خود اثربخشی، فرد به مشارکت در صندوق گرایش بیش تری از خود نشان می دهد. جدول ۷ درجه همبستگی بالایی را بین دو متغیر را نشان می دهد. ضریب همبستگی پیرسون تقریباً ۰/۳۴ و یا علامت مثبت نشان گر وجود رابطه مستقیم و معنادار بین خود اثربخشی و متغیر وابسته تحقیق است. بنابراین فرضیه تحقیق یعنی وجود رابطه بین خود اثربخشی و گرایش به مشارکت تأیید می شود. این یافته به این معنی است که هر چقدر افراد ارزیابی بهتری از موفقیت و اراده خود در موقعیت های مختلف داشته باشند احتمال این که به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی گرایش پیدا کنند، بیش تر است.

جدول ۴. همبستگی بین گرایش به مشارکت و خود اثربخشی

متغیر	نوع آزمون	گرایش به مشارکت	خود اثربخشی
گرایش به مشارکت	همبستگی پیرسون	۱	۱
	معناداری دو دامنه	۰	۰
	تعداد	۲۰۳	۲۰۳
خود اثربخشی	همبستگی پیرسون	۰/۳۳۹ (**)	۱
	معناداری دو دامنه	۰/۰۰۰	۰
	تعداد	۲۰۳	۲۰۳

(**) همبستگی در سطح ۰/۹۹ معنادار است.

ویژگی‌های فرافردی

همچنان که مشاهده می‌شود ضریب همبستگی گرایش به مشارکت با میزان اعتماد پاسخ‌گویان به دولت ۰/۲۹ و با اعتماد به سایر روستاییان ۰/۲۸ بسیار به هم نزدیک و از سطح معنادار بالا برخوردار است. یعنی میزان اعتماد به دولت و به سایر روستاییان به یک نسبت در گرایش به مشارکت پاسخ‌گویان اثر دارد. با ترکیب دو نوع اعتماد متغیر اعتماد کلی حاصل می‌شود. ضریب همبستگی این نوع از اعتماد با گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی به ۰/۳۶ افزایش می‌یابد که این همبستگی کاملاً معنادار است. با توجه نتایج به دست آمده، این فرضیه تحقیق نیز تأیید می‌شود.

جدول ۵. همبستگی بین گرایش به مشارکت و اعتماد اجتماعی

متغیر	نوع آزمون	گرایش به مشارکت	اعتماد به دولت	اعتماد اجتماعی به روستاییان دیگر
گرایش به مشارکت	همبستگی پیرسون	۱		
	معناداری (دو دامنه)	۰		
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳		
اعتماد به دولت	همبستگی پیرسون	۰/۲۹۲ (**)	۱	
	معناداری (دو دامنه)	۰/۰۰۰	۰	
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳	۲۰۳	
اعتماد اجتماعی به روستاییان دیگر	همبستگی پیرسون	۰/۲۷۸ (**)	۰/۲۴۱ (**)	۱
	معناداری (دو دامنه)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰
	تعداد پاسخگویان	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰

(**) همبستگی در سطح ۹۹٪ معنادار است.

هزینه‌ها و منافع

فرضیه دیگر تحقیق این بود که بین منافع و هزینه‌های مشارکت و میزان گرایش به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد روستایی رابطه وجود دارد. به این معنی که فرد با

توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و فردی خود و منافع و هزینه‌های مشارکت در صندوق را می‌سنجد و با محاسبه سود و زیان نسبت به آن گرایش نشان می‌دهد.

جدول ۶. میزان گرایش به مشارکت و منافع و هزینه‌های اقتصادی

متغیر	نوع آزمون	گرایش به مشارکت	هزینه - منفعت اقتصادی
گرایش به مشارکت	همبستگی پیرسون	۱	
	معناداری (دو دامنه)	۰	
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳	
هزینه و منفعت اقتصادی	همبستگی پیرسون	۰/۵۳۸ (**)	۱
	معناداری (دو دامنه)	۰/۰۰۰	۰
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳	۲۰۳

(**) همبستگی در سطح ۹۹٪ معنادار است.

منافع و هزینه‌های کلی از طریق ترکیب گویه‌ها و از داده‌های حاصل از این ترکیب و گرایش به مشارکت ضریب همبستگی پیرسون به دست آمد. بر این اساس ضریب همبستگی ۰/۶۶ که کاملاً معنادار است به دست آمد. بنابراین منافع و هزینه‌ها قدرت تبیین‌کنندگی قوی برای گرایش به مشارکت دارد و با اطمینان کامل می‌توان گفت که این فرضیه تحقیق نیز تأیید می‌شود. ضریب همبستگی بالای این مؤلفه با متغیر وابسته نشان می‌دهد که عامل هزینه و منافع بیش از سایر عوامل در میزان گرایش به مشارکت تعیین‌کننده است.

جدول ۷. میزان گرایش به مشارکت و ترکیب منافع و هزینه‌ها

متغیر	نوع آزمون	گرایش به مشارکت	منافع و هزینه
گرایش به مشارکت	همبستگی پیرسون	۱	
	معناداری (دو دامنه)	۰	
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳	
منافع و هزینه	همبستگی پیرسون	۰/۶۶۱ (**)	۱
	معناداری (دو دامنه)	۰/۰۰۰	۰
	تعداد پاسخگویان	۲۰۳	۲۰۳

(**) همبستگی در سطح ۹۹٪ معنادار است.

تحلیل رگرسیون

جهت روشن شدن این موضوع که چه میزان از تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل تأیید شده تبیین می‌گردد و نیز پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته به وسیله آن‌ها از تکنیک تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود. در این تکنیک سهم هر یک از متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته هم معلوم می‌گردد. مزیت تحلیل رگرسیون در این است که همه متغیرهای مستقل و وابسته به طور چندگانه سنجیده می‌شود. به این ترتیب ممکن است نتیجه‌ای که در تکنیک همبستگی دو متغیره به دست آمده در تحلیل رگرسیون چند متغیره دچار تغییر شود.

در تحلیل رگرسیون چند متغیره، متغیرهای مستقلی که با متغیر وابسته دارای همبستگی معناداری بوده با متغیر وابسته در رابطه قرار گرفتند. برای انجام این تحلیل از بین روش‌های موجود روش *enter* انتخاب شد. در این تحقیق ویژگی‌های شخصی نوگرایی و خوداثربخشی از جهت قدرت تبیینی در درجه دوم قرار دارد. یعنی نوگرایی زنان روستایی آنان را به فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی از جمله فعالیت‌های مالی و اعتباری هدایت می‌کند. این گونه زنان شرایط موجود را قابل دگرگونی می‌دانند و از هر ابداع و نوآوری استقبال می‌کنند. بنابراین طرح‌های جدیدی مثل طرح صندوق اعتبارات برایشان نمادی از روش‌های نو اقتصادی است. ویژگی خوداثربخشی عامل مؤثر دیگری در تبیین واریانس گرایش به مشارکت است. زنانی که ارزیابی بهتری از خود در انجام کارها و کسب موفقیت‌ها دارند و خود را در راه رسیدن به هدف‌هایشان همواره پیروز می‌دانند نسبت به مشارکت گرایش بیش‌تری دارند و این صندوق را نیز به عنوان ابزاری برای موفقیت خود می‌دانند. موفقیت آن‌ها ممکن است از جهت اقتصادی و یا کسب موقعیت اجتماعی معنی پیدا کند که در هر دو مورد صندوق اعتبارات ابزار مناسبی برای آنان در محیط روستاست. آنان که برای فعالیت در مشاغل کوچک خانگی نیاز به سرمایه اولیه ناچیزی دارند حمایت‌های مالی صندوق اعتبارات برایشان مفید خواهد بود.

سومین عامل در رگرسیون چند متغیره سرمایه اجتماعی شامل انسجام و اعتماد اجتماعی است. انسجام و اعتماد اجتماعی دو عامل تسهیل کننده روابط و مناسبات اجتماعی است. افراد در صورتی به همکاری های مشترک در برنامه ای روی می آورند که میزان تعاملات اجتماعی دیگر افراد ذی نفع آن برنامه را در سطح قابل قبول ارزیابی کنند و به یکدیگر گرایش داشته باشند و به آنها اعتماد داشته باشند. در غیر این صورت همکاری مشترک شکل نمی گیرد و کنش گر اجتماعی ترجیح می دهد از روش های انفرادی به مقاصد خود برسد. پاسخ گویانی که نسبت به دولت و اهالی روستا اعتماد بیش تری دارند و انسجام اجتماعی در روستا را بالاتر ارزیابی کرده اند، گرایش بیش تری نسبت به مشارکت در صندوق دارند. چرا که دیدگاه مثبت آنها زمینه را برای همکاری مشترک ایجاد می کند. برای سه متغیر باقی مانده «هزینه و منافع»، «ویژگی های شخصیتی نوگرایی و خود اثربخشی» و «سرمایه اجتماعی» ضریب رگرسیون چند متغیره محاسبه گردید. ضریب به دست آمده برابر با ۰/۷۲ و ضریب تعیین آن ۰/۵۱ است. یعنی این سه متغیر در مجموع بیش از ۵۰ درصد تغییرات را تبیین می کند. از این میان متغیر هزینه و فایده بیش ترین تأثیرگذاری را داشته و پس از آن به ترتیب متغیرهای ویژگی های شخصیتی و سرمایه اجتماعی قرار دارند.

جدول ۸. نتایج معادله رگرسیون چندگانه نهایی

مقدار F: ۶۸/۸		مقدار ضریب همبستگی چندگانه R: ۰/۷۱		
سطح معناداری: ۰/۰۰۰		مقدار ضریب تعیین R^2 : ۰/۵۰۹		
مقدار ثابت: ۰/۰۴۹		مقدار ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۵۰۲		
متغیرهای مستقل	B	بتا	t	معناداری
منافع و هزینه	۰/۶۰۵	۰/۵۴۱	۹/۹۴۳	۰/۰۰۰
ویژگی های شخصیتی	۰/۲۶۱	۰/۲۲۱	۳/۹۴۰	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۰/۱۸۹	۰/۱۲۵	۲/۲۸۱	۰/۰۲۴

بنا بر نتایج به دست آمده از این تحقیق آنچه که از اهمیت پایه‌ای برخوردار است و حیات صندوق اعتبارات به آن بستگی دارد، منافع افزون بر هزینه‌هاست و چنانچه زنان روستایی اعم از فقیر و غنی به این نتیجه برسند که صندوق برایشان مفید است به آن گرایش پیدا می‌کنند. زن روستایی برای رفع نیاز مالی خود از بین راه‌های مختلف اخذ وام در روستا آن راهی را انتخاب می‌کند که انتخاب عقلانی آن راه را پیش روی او می‌گذارد. این وضعیت از یک سو، هم جهت با یافته برخی از پژوهش‌گران داخلی مبنی بر وجود حدی از حسابگری در میان ایرانیان برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و عمرانی در روستاها است. از سوی دیگر، مؤید نظریه انتخاب عقلانی انسان‌ها در کنش‌های روزمره شان است. همچنین نوگرا بودن او عاملی برای داشتن روحیه مشارکت‌جویی است. در حال حاضر به دلیل فراگیر شدن رسانه‌های دیداری و شنیداری و گسترش سواد و تحصیلات در اقصی نقاط کشور از جمله روستاها نگرش زنان روستایی به دلیل در معرض وسایل نوساز قرار گرفتن از حالت سنتی خارج شده است، در نتیجه این امر روی گرایش به مشارکت آن‌ها تأثیر مثبتی داشته است. به علاوه این‌که تصویر ذهنی که از خود راجع به میزان موفقیت در امور دارد در امر مشارکت او مؤثر است. هر چه تصویر بهینه‌تر باشد گرایش به سمت مشارکت بیش‌تر است و این امر میسر نشده مگر به مدد تحولات و دگر گونی‌هایی که هم در عرصه حیات فردی و هم در عرصه حیات اجتماعی - اقتصادی و وقوع فرآیند تفکیک و تمایز اجتماعی که اولی‌ترین نتیجه آن تحقق تدریجی فردگرایی و برخورداری از هویت مستقل و خودباوری است. در نهایت این‌که میزان سرمایه اجتماعی نقش عمده‌ای را در تغییرات متغیر وابسته تحقیق ایجاد می‌کند. پس برای افزایش موفقیت این طرح در روستاها باید بر تقویت این عوامل تأکید نمود. اگرچه، بخش عمده این سرمایه حالت خانوادگی، محلی و درون قومی دارد. اما می‌توان با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح آن را ارتقاء بخشید. ضمن این‌که باید به این نکته نیز اشاره کرد که یافته‌های پژوهش مؤید نظریه‌های مورد استفاده در چارچوب نظری پژوهش می‌باشد.

براساس نتایج به دست آمده بیش تر فرضیات تأیید شد و برخی نیز در ناحیه رد قرار گرفت. فرضیه‌های با متغیر مستقل نوگرایی، تصور خیر محدود، خوداثربخشی، سازگاری شناختی، اعتماد اجتماعی اعم از اعتماد به دولت و اعتماد به دیگر روستاییان، انسجام اجتماعی، ساختار خانواده، هزینه و منافع، مهارت‌های شغلی، آگاهی تأیید شدند و فرضیه‌های دیگر که متغیر مستقل آن‌ها تقدیرگرایی، بیگانگی اجتماعی و پایگاه اجتماعی بود رد شدند.

در تحلیل رگرسیون، متغیرهای مستقلی که رابطه معنادار بالایی با گرایش به مشارکت داشتند را در رابطه با متغیر وابسته قرار دادیم و ضریب همبستگی چندگانه را به دست آوردیم. ضریب به دست آمده $0/72$ و ضریب تعیین آن $0/52$ می‌باشد. یعنی 52% واریانس متغیر وابسته به وسیله این متغیرها تبیین می‌شود. در بین متغیرهای مستقل سه متغیر هزینه‌ها و منافع، ویژگی‌های شخصیتی (نوگرایی و خوداثربخشی) و سرمایه اجتماعی بیش‌ترین واریانس تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

- آزاد ارمکی، تقی و افسانه کمالی (۱۳۸۳)؛ اعتماد، اجتماع و جنسیت، فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۲، تابستان. صص ۱۰۰-۱۲۰.
- آلپورت، گوردن، جونز ادواردای (۱۳۷۱)؛ روان‌شناسی اجتماعی از آغاز تا کنون، ترجمه محمد تقی منشی طوسی، مشهد، نشر معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴)؛ مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۷)؛ بررسی اقشار آسیب‌پذیر جامعه روستایی منطقه گرمسار، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.
- اینگلهارت، رونالد و همکاران (۱۳۸۲). توسعه انسانی: نظریه‌ای درباره تغییر اجتماعی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: انتشارات دفتر طرح‌های ملی، تابستان.
- بوردیو، پی‌یر (۱۳۸۱)؛ نظریه کنش، ترجمه مرتضی مردیها، تهران انتشارات نقش و نگار.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰)؛ دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه دلفروز، تهران، انتشارات روزنامه سلام.
- پیران، پرویز؛ مشارکت اجتماعی، فقدان آن در گذشته ایران و ضرورت آن در شرایط حاضر، نشریه استاندارد، شماره نمایه ۹۵، بازیابی ۶۷۶.
- پیران، پرویز (۱۳۷۶)؛ شهر شهروند مدار، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۲-۱۱، مؤسسه انتشارات اطلاعات.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)؛ سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، انتشارات شیرازه، تهران.
- ترکمانی، جواد (۱۳۷۸)، مهربان‌نوش میرزایی؛ تحلیل اقتصادی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای تولیدی همراه با دستمزد، نشریه روستا و توسعه، زمستان.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۲)؛ مشارکت اجتماعی در شرایط آنومیک، انتشارات دانشگاه تهران.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۰)؛ نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران انتشارات سمت.
- جباری؛ حبیب (۱۳۸۴)، «رویکردهای اجتماع. مدار در برنامه‌های کاهش فقر»، تهران: فصلنامه رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۲۶۳-۲۹۸.

- حامدی، علی اشرف (۱۳۸۰): بررسی عوامل مؤثر بر کم و کیف مشارکت زنان روستایی در شکل‌های اقتصادی اجتماعی استان گلستان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان.
- حسین پور، باقر (۱۳۷۷): سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی در استان آذربایجان غربی، گروه تحقیقات و بررسی مسائل روستایی سازمان جهاد سازندگی استان آذربایجان غربی.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۲): سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی، تهران، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت جهاد کشاورزی.
- رینزر، جرج (۱۳۷۴): نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- زند رضوی، سیامک (۱۳۸۲): موانع مؤثر بر مشارکت مردم در حفظ منابع طبیعی تجدید شونده، مورد حوزه آبخیز کوشک و سیاهکوه (استان کرمان)، رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مازندران (۱۳۸۵): گزارش اقتصادی و اجتماعی مازندران ۱۳۸۳.
- سعیدی، محمدرضا (۱۳۸۲): درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیر دولتی، تهران: انتشارات سمت، تهران.
- غفی، محمد (۱۳۷۱): بررسی عوامل مؤثر در مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۸) الگوهای مشارکت در جامعه مردم سالار، نشریه شهرداری‌ها، شماره ۶، آبان ماه، صص ۱۵-۱۲.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۰): تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی - اقتصادی سازمان یافته روستاییان به عنوان مکانیزمی برای توسعه روستایی در ایران: مطالعه موردی روستاهای شهر کاشان، رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- فرهادی، مرتضی (۱۳۸۰): واره نوعی تعاونی سنتی کهن و زنانه در ایران، معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد کشاورزی.

- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۶) پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: جامعه ایرانیان.
- قاضیان، حسین (۱۳۷۱)؛ نظریه‌های توسعه و عوامل فرهنگی، مجله فرهنگ و توسعه، شماره ۴، صص ۱۶-۲۴.
- قرنی آرانی، بهروز (۱۳۸۲)؛ مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به تشکیل تعاونی‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان قنات قم)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد - دانشگاه تربیت مدرس.
- کاظمی‌پور، عبدالمحمد (۱۳۸۳)؛ سرمایه اجتماعی در ایران، تحلیل ثانویه پیمایش‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۸۲، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۲)؛ روان‌شناسی اجتماعی، تهران، دانشگاه پیام نور.
- کوزر، لیونیس (۱۳۸۰)؛ زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران انتشارات علمی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۶)؛ جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، تهران: نشر نی.
- لیتل، دانیل (۱۳۷۳)؛ تبیین در علوم اجتماعی: درآمدی به فلسفه علم الاجتماع، ترجمه عبدالکریم سروش مؤسسه فرهنگی صراط، تهران.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۵)؛ بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی، فرهنگی مردم ایران، معاونت پژوهشی و آموزشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۷)؛ بررسی راه‌های جلب مشارکت مردمی در برنامه‌های توسعه پایدار کشاورزی در روستاهای گرمسار، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.
- ملکیان، مصطفی (۱۳۸۱)؛ راهی به راهی، جستارهایی در عقلانیت و معنویت، نشر نگاه معاصر، تهران.
- هایامی، یوجیرو، (۱۳۸۰)؛ اقتصاد توسعه از فقر تا ثروت ملل، ترجمه غلامرضا آزاد ارمکی، نشر نی، تهران.
- یزدان پناه، لیلا (۱۳۸۲)؛ بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت اجتماعی شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر تهران، رساله دکتری در رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.

- Ajzen, J., & Fishbein, M. (1977). Att'itude- behavior relations: A Theoretical analysis and review of empirical research. **Psychological Bulletin**, 84, 888- 918.
- Bat: Kin, A(2002). Chapter 12. "Social Funds: project and program Issues" in Isable Ortie(ed.), (2002) **Social protection in Asia and The pacific Asia Development Bank**.
- .Human Development Report(1996), New York, UN. Publication
- Hunter, john (1984): **Mathematical Models of Attitude Change** - vol.1- Academicals press INC.
- Putnam R. (2000) Bowling Alone: **Collapse and Revival of American Community**, Simon and Schuster , New York.
- Sanjay, Reddy(1998) "**Social Funds in Developing Countries: Recent Experiences and Lessons**", UNIEF NEWYORK: N. Y. , USA.
- Sieble, H.D, (1990) **Financial System Development and Microfinance**, GTZ.
- Williams. B, (1970) Formal Structures and Social Reality , Ed Gambetta.